

TIBBIY LEKSIKA ASOSIDA SHAKLLANGAN INGLIZ VA O‘ZBEK MAQOLLARIDA METAFORA VA METONIMIYA

Choriyeva Iroda Kurbonboyevna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o‘qituvchisi

МЕТАФОРА И МЕТОНИМИЯ В АНГЛИЙСКИХ И УЗБЕКСКИХ ПОСЛОВИЦАХ, СФОРМИРОВАННЫХ НА ОСНОВЕ МЕДИЦИНСКОЙ ЛЕКСИКИ

Чориева Ирода Курбанбоевна

преподаватель Денауский институт предпринимательства и
педагогика

METAPHOR AND METONYMY IN ENGLISH AND UZBEK PROVERBS FORMED ON THE BASIS OF MEDICAL LEXICON

Chorieva Iroda Kurbanboevna

Teacher of Denau Institute of Entrepreneurship and Pedagogy

E-mail:

iroda.chorieva@inbox.ru

tel: +998905693345

Orcid: 0009-0005-2348-0902

Annotatsiya: Ushbu maqola ingliz tilida “injury” va “wound” hamda o‘zbek tilida “yara” va “jarohat” leksemalarining ma’no va qo‘llanilishini chuqurroq tahlil qiladi. Leksemalar inson tanasidagi jismoniy zararni ifodalash bilan birga, ruhiy va ijtimoiy zararni ham ifodalashi mumkin. Maqolada “injury” va “wound”, “yara” va “jarohat” leksemalarining o‘ziga xos xususiyatlari va farqlari, shuningdek, ularning metafora va metonimiya turlarida qo‘llanilishi tahlil qilinadi. Bundan tashqari, maqolada ushbu leksemalarni qo‘llagan maqollar va ularning madaniy va ijtimoiy ma’nolari ham ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: maqollar, yara, jarohat, badiiy san’at, metafora, metonimiya, sog‘lik, kasallik, qiyosiy tahlil, madaniy tasavvurlar.

Аннотация: Данная научная статья посвящена глубокому анализу лингвокультурных особенностей, выраженных через названия болезней и их симптомы в английских и узбекских народных пословицах. В пословицах болезни и их симптомы трактуются не только как медицинские понятия, но и как концепты, обладающие глубоким символическим и культурным значением. В данной работе изучается, какие представления о здоровье, исцелении, трудностях и человеческих ценностях имеют народные массы через названия болезней и симптомы, выбранные в пословицах.

Ключевые слова: пословицы, язва, рана, художественное искусство, метафора, метонимия, здоровье, болезнь, сравнительный анализ, культурные представления.

Annotation: This article provides a deeper analysis of the meanings and uses of the lexemes “injury” and “wound” in English, as well as “yara” and “jarohat” in Uzbek. These lexemes can express not only physical damage to the human body but also psychological and social harm. The article examines the unique characteristics and distinctions of “injury” and “wound,” and “yara” and “jarohat” lexemes as well as their application in metaphors and metonymies. Furthermore, it discusses proverbs that utilize these lexemes and their cultural and social meanings.

Key words: proverbs, wound, injury, stylistic device, metaphor, metonymy, health, illness/disease, comparative analysis, cultural concepts.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ/INTRODUCTION).

Til - bu insoniyatning eng muhim muloqot vositalaridan biridir. U bizga o'z fikrlarimizni ifodalash, boshqalar bilan muloqot qilish va dunyoni tushunish imkonini beradi. Tilning boyligi va murakkabligi bizga turli ma'nolarni yetkazishga imkon beradi. Leksemalar – tilning asosiy birliklari bo'lib, ular turli xil ma'no va qo'llanilishga ega. Ingliz va o'zbek tillarida *“injury”* va *“wound”*, *“yara”* va *“jarohat”* leksemalarining ma'no va qo'llanilishini chuqurroq tahlil qilishda ularning inson tanasidagi jismoniy zararni ifodalash bilan birga, ruhiy va ijtimoiy zararni ham ifodalashi mumkinligiga e'tibor qaratish lozim. Ingliz tilidagi *“injury”* va *“wound”*, o'zbek tilidagi *“yara”* va *“jarohat”* leksemalarining o'ziga xos xususiyatlari va farqlari mavjud. Ushbu leksemalar qanday metafora va metonimiya turlarida qo'llanilishi, ular qo'llangan maqollar qanday madaiy va ijtimoiy ma'nolarni ifodalashi ham juda muhim.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД/MATERIALS AND METHODS). Adabiyotlar tahlili ko'rsatadiki, maqollar tilning badiiy imkoniyatlarini kengaytiradi va xalq donoligini ifoda etuvchi vosita sifatida xizmat qiladi. Bu maqollar, asosan, metafora va qiyoslar orqali madaniy tasavvurlarni estetik shaklda taqdim etadi. Tibbiy mazmunga ega leksemalar asosida shakllangan maqollarda shifokor va bemor o'rtasidagi munosabatlar, kundalik odatlar va sog'lom turmush tarzi haqida e'tirof etiladi. Shuni ta'kidlash lozimki, maqollar milliy madaniyatlar va tillar o'rtasida sog'liq va kasallik bilan bog'liq qadriyatlar va dunyoqarashlarning muhimligini ko'rsatadi. O'zbek adabiyotlarida xalq tabobati va zamonaviy tibbiyotning qiyoslanishi tez-tez uchrab turadi, bu esa tibbiy bilimlarning xalq tajribasi bilan qanchalik yaqin ekanligini ko'rsatadi. Ingliz tilidagi maqollarda esa sog'liqni saqlash va kasallikning oldini olishda kundalik hayotiy odatlar muhim rol o'ynaydi. Maqollarda metafora va metonimiya haqida tadqiqot olib borgan ko'plab olimlar mavjud. Ularning orasida quyidagilarni eslatib o'tish mumkin:

George Lakoff va Mark Jonsonlarning *“Metaforalar biz yashaydigan dunyo”* kitobi metafora va metonimiyaning til va fikrlashda muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi. Ularning nazariyasi maqollarni tahlil qilishda ham qo'llanilishi mumkin, chunki ma-

qollar ko'pincha metafora va metonimiya asosida qurilgan bo'ladi. Raymon Jakobsning *“Metafora va metonimiya: Til va fikrlashda”* kitobi metafora va metonimiyaning turli xil turlarini va ularning qo'llanilishini batafsil tahlil qiladi. Uning nazariyasi maqollarni tahlil qilishda ham qo'llanilishi mumkin, chunki maqollar turli xil metafora va metonimiya turlaridan foydalanadi.

“Injury” va *“wound”*, *“yara”* va *“jarohat”* leksemalari mavjud maqollar milliy madaniyatlar va tillar o'rtasida sog'liq va kasallik bilan bog'liq qadriyatlar va dunyoqarashlarning muhimligini ko'rsatadi. O'zbek adabiyotlarida xalq tabobati va zamonaviy tibbiyotning qiyoslanishi tez-tez uchrab turadi, bu esa tibbiy bilimlarning xalq tajribasi bilan qanchalik yaqin ekanligini ko'rsatadi. Ingliz tilidagi maqollarda esa sog'liqni saqlash va kasallikning oldini olishda kundalik hayotiy odatlar muhim rol o'ynaydi.

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ/DISCUSSION)

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, o'zbek va ingliz tillaridagi tibbiy leksika asosida shakllangan maqollarda sog'liq, kasallik va jarohat haqidagi xalq tasavvurlari metafora va metonimiyaga boy. Ushbu maqollar ikki xil til va madaniyat vakillarining sog'liq va kasallik haqidagi tushunchalarini ifodalashda muhim lingvopoetik vosita sifatida xizmat qiladi. O'zbek va ingliz tillarida tibbiy leksika metafora va metonimiyani ishlatish orqali sog'liq va kasallikni tushuntirishda xalq ma'naviyoti va hayotiy tajribalari aks ettiriladi. Har ikkala til maqollarida tibbiy atamalar ko'pincha ichki hissiy holatni ifodalash uchun ishlatiladi, ya'ni inson ruhiy azoblari va hayotiy sinovlar tibbiy terminlar yordamida umumlashtiriladi. Masalan, O'zbek tilidagi *“Tig' jarohati bitar, til jarohati bitmas”* [2] maqoli ma'nosiga ko'ra, jismoniy jarohatlar vaqt o'tishi bilan tuzaladi, ammo og'zaki aytilgan so'zlar orqali yetkazilgan ruhiy yoki hissiy jarohatlar hech qachon unutilmas va tuzalmaydi. Bu maqol orqali insonlar bir-birlariga so'z orqali yetkazadigan zararlarning jiddiyligi va davomiyligi ta'kidlanadi, chunki so'zlar bilan berilgan ruhiy jarohatlar odamning qalbida chuqur iz qoldiradi.

Navbatdagi o'zbek xalq og'zaki ijodi namunasi *“Xushomad so'zlagan til yalab-yalab yara etar”* [3] bo'lib, u, asosan, ikkiyuzlamachilik va soxta maqtovning zararli oqibatlarini ifodalaydi. Bu maqolda *“xushomad”* qilish orqali tilning

yaqinlashish, muloyimlik bilan yaralar keltirishi tasvirlangan. Yani, xushomadgo'y inson boshqalarni quruq va samimiy bo'lmagan so'zlari bilan aldashi, natijada ularga zarar yetkazishi mumkinligini anglatadi. Bunda insonga yetkaziladigan zarar, u sezmaydigan yoki beparvo bo'lib qoladigan darajada bo'lishi mumkin.

NATIJALAR (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS). Ingliz maqollaridan *"Who pardons the bad, injures the good"* [1] paremasi yomon odatlar va xulq-atvorlarni kechirish, bu orqali yaxshilarga nisbatan adolatsizlik qilinishini ta'kidlaydi. Ushbu maqol, xususan, xatolarni kechirishning oqibatlari haqida ogohlantiradi, shuningdek, yomonni jazolash zarurligini ko'rsatadi. Buning ma'nosi shundaki, yomon xulq-atvorni kechirish, yaxshi odamlar uchun zararli oqibatlarga olib kelishi mumkin. Yana bir ingliz maqoli *"Time heals all wounds"* [1] emotsional og'riq, qayg'u yoki travma vaqt o'tishi bilan pasayishini anglatadi. Bu, insonlar chuqur og'riq yoki azobni boshdan kechirishlari mumkin, lekin vaqt o'tishi bilan bu hislar yo'qolishi va sog'ayishi mumkinligini ko'rsatadi.

Yuqorida ko'rsatilgan *"Tig' jarohati bitar, til jarohati bitmas"* o'zbek paremasining ma'nosi va ishlatilish o'rni haqida so'z yuritildi. Endi ushbu birgina maqoldagi badiiy san'at turlari bilan tanishamiz:

Metafora: *"Til jarohati"* ruhiy jarohatni bildiradi. Bu yerda til jarohati haqiqiy tan jarohati emas, balki insonning his-tuyg'ulariga yetkazilgan zarar sifatida ishlatilgan.

Antiteza (qarshi qo'yish): Bu maqolda *"tig' jarohati"* va *"til jarohati"* bir-biriga qarama-qarshi qo'yilgan. Jismoniy jarohatlar (tig' jarohati) tuzaladi, ammo so'z bilan qilingan zarar (til jarohati) osonlikcha bitmaydi.

Giperbola (bo'rttirish): Til orqali yetkazilgan jarohatning *"bitmasligi"* kuchli bo'rttirilgan holda ifoda etilgan. Bu, odatda, til jarohatining uzoq vaqt davom etishiga ishora qiladi. Bu yerda insonlarning so'z bilan ko'proq ehtiyot bo'lishi kerakligi eslatiladi, chunki so'zlarning kuchi juda katta va ular shaxsiy munosabatlarga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Natijalar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'zbek va ingliz tillaridagi tibbiy leksikaga ega maqollar turli xil madaniy va hayotiy tajribalarni ifoda etadi. Metafora va metonimiyadan foydalanish ikki tilda

ham keng, lekin ularning stilistik vazifalari va maqsadlari madaniy farqlarga qarab o'zgarib turadi.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ/CONCLUSION). Tibbiy leksika asosida shakllangan maqollarda sog'liq va kasallik haqidagi madaniy tasavvurlarni aniqlashda metafora va metonimiya vositalarining ahamiyati katta. O'zbek va ingliz maqollarida sog'liq faqat fizik jihatdan emas, balki mental va ruhiy jihatlardan ham ifoda etiladi. Bu maqollar, insonlarning sog'lig'i, kasallik va emotsional holatlari haqida keng tasavvurlarni yaratadi. Maqollarda metafora va metonimiya orqali sog'liqning xilma-xil jihatlari tasvirlanadi. Masalan, *"yara"* va *"jarohat"* kabi leksikalar, faqat fizik jarohatlar emas, balki ichki ruhiy holatlarni ham aks ettiradi. Shuningdek, ingliz tilidagi maqollarda *"injury"* va *"wound"* so'zlari emotsional azobni tasvirlashda ishlatiladi, bu esa insonning ruhiy holatiga urg'u beradi. Sog'liq haqidagi madaniy tasavvurlar, har ikki tilda ham, an'anaviy tushunchalar va xalq tasavvurlari orqali ifodalanadi.

**ADABIYOTLAR RO'YXATI
(ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА /
REFERENCES)**

1. Martin H. Manser. The facts on file dictionary of Proverbs: Second edition. – New York: Facts on File An imprint of Infobase publishing, 2002.
2. Mirzayev T., Sarimsoqov B. O'zbek xalq maqollari: I-tom. – T.: O'zbekiston SSR, "Fan" nashriyoti, 1987.
3. Mirzayev T., Sarimsoqov B. O'zbek xalq maqollari: II-tom. – T.: O'zbekiston SSR, "Fan" nashriyoti, 1988.
4. Karamatova K.M., Karamatov H.S. Proverbs /Maqollar/Пословицы. Tashkent: Mehnat, 2000.
5. Mohammed Attia. Dictionary of Common English Proverbs. 2004.
6. Jennifer Speake. The Oxford Dictionary of Proverbs: Fifth edition. – USA.: Oxford University Press, 2007.
7. Chorieva Iroda Kurbonboevna., (2024). The role of proverbs and wise words in improving the medical culture of the people in english and uzbek languages. European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 4(01), 19–22.
8. Smith, J. The Role of Proverbs in Folk Medicine: A Comparative Study of English and Uzbek Proverbs. Journal of Cross-Cultural Studies, 25(3), 345-360.